

Богдан ГРИНЮКА

кандидат історичних наук, старший науковий співробітник науково-дослідного відділу Комунального закладу Львівської обласної ради «Адміністрація історико-культурного заповідника «Давній Пліснеськ» (м. Львів), вчитель історії

Тернопільської загальноосвітньої школи I–III ступенів № 22

УЧАСТЬ МЕЩАНЦІВ СЕЛА КРОГУЛЕЦЬ В БОЯХ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ ТА В СКЛАДІ УКРАЇНСЬКОЇ ГАЛИЦЬКОЇ АРМІЇ

У 1914 р. на теренах Європи спалахнула Перша світова війна, яка не оминула територію Тернопільщини. Перед початком війни австро-угорська влада провела мобілізацію дорослого чоловічого населення. З с. Крогулець мобілізували чоловіків віком 18–35 років – Івана Ворону, Василя Дарованця, Дмитра Івановича Козака та ін. Серед них був й Михайло Григорович Білан, який в одному з боїв потрапив у російський полон, де став священником. У складі австро-угорської армії також воював крогульчанин Іван Парастюк, якого взяли в полон солдати російської імператорської армії. Далі його доставили в табір для військовополонених у м. Єлисаветград (тепер м. Кропивницький). З в'язниці І. Парастюку вдалося втекти, але до рідної домівки довелося йти пішки впродовж місяця. Дорогою він уникав російських військових, а лише в селах і хуторах просив людей, щоб пустили переночувати, погодували або на дорогу кусок хліба дали. На Хмельниччині, біля с. Гусятин, І. Парастюк перейшов р. Збруч та прийшов до с. Крогулець [6–8].

1 серпня 1914 р. до австро-угорської армії мобілізували Івана Кушніра (1890 р. н., греко-католик, неграмотний, замість підпису ставив хрестик), який проживав на вул. Кальварія (тепер вул. За Школою – примітка автора). Взимку 1915–1916 рр. воював у Карпатах проти російської імператорської армії, де отримав сильне обмороження тіла. В результаті лікарі відрізували І. Кушніру 60 % пальців на стопах. Після ампутації кінцівок та важкості при ходьбі, 11 листопада 1917 р. його звільнили з військової служби. У міжвоєнний час отримував пенсію [3].

Інша доля випала Івану Онуфрійовичу Старенькому, який служив у артилерійському підрозділі австро-угорської армії, але потрапив у російський полон. Його ув'язнили в найстарішу в'язницю Галичини під назвою Бригідки (пол. «Brygidki»), розташовану в м. Львів. У в'язниці була недостатня кількість харчування для ув'язнених, відсутність санітарних умов та медицини. У таборі для військовополонених життя І. Старенькому врятував російський офіцер, який доручив рубати дрова, а за виконану роботу жінка росіянина давала їсти. В цих складних умовах він запустив бороду, а як повернувся у с. Крогулець отримав прізвисько «Бородатий». На запитання односельчан І. Старенький відповідав, що носить бороду, як пам'ять, бо вона життя йому врятувала під час війни [5].

У роки Першої світової війни в складі австро-угорської армії воювало багато крогульчан, а окремі з них зазнали важких поранень. Достеменно відомо, що в міжвоєнний час отримували пенсію за інвалідність – Микола Білан (1899 р. н.), Михайло Бемба (1896 р. н.), Петро Мороз (1892 р. н.), Іван Мороз (1880 р. н.), Микола Пастернак (1891 р. н.), Іван Павлюк (1882 р. н.), Микола Руніцький (1899 р. н.), Федь Савко (можливо помилка і має бути прізвище Савка) (1874 р. н.), Павло Сверак (1880 р. н.) та Ілько Турчан (1900 р. н., прожив на вул. Пенарська Гора, де тепер двір Володимира Слободяна) [2, спр. 1].

У листопаді 1918 р. після проголошення Західноукраїнської Народної Республіки (далі – ЗУНР) створено регулярну Галицьку армію (потім Українська Галицька армія (далі – УГА). В основу цього військового формування увійшли українці, які воювали в різних підрозділах австро-угорської армії та куренях Українських Січових Стрільців. Зі слів Ольги Савки відомо, що з с. Крогулець в складі УГА воювало 18 молодих хлопців, які пішли захищати західноукраїнські

землі від польської експансії. Серед них були Петро Олексійович Білан, Гринько Фостик, Дехтяр (ім'я невідоме) та Степан Пелехатий. Останній з них брав участь в Чортківській офензиві, а 16 липня 1919 р. перейшов з відступаючими частинами УГА через р. Збруч. За різними даними проживав у м. Кам'янець-Подільський [8].

До УГА також записався крогульчанин Антін Ангелюк, який виріс в заможній селянській родині Дмитра і Параскеви (1938 р. с.). «...Під час московської інвазії в Галичину, як січовий стрілець, мусив залишити рідну домівку, начебто ненадовго, а виявилось, що: цю домівку лишав навіки...». Далі його доля занесла на Катеринославщину, а потім в м. Харків та м. Новочеркаськ Ростовської області [1, с. 160].

Інша доля чекала на Володимира Маслянка, який потрапив до найжахливішого табору військовополонених – «табору смерті» Бугшопи [9, с. 217]. У різних джерелах табір названо по-різному: Бугшопи, Бугшопи, Буг Шопа, Бук-Шопа, Шопи-Буг, Бугошоп, Букшопи, Буг-шуппе та ін. У в'язниці за кілька місяців загинули від голоду, холоду й без жодної лікарської допомоги понад 3 тис. українських інтернованих вояк (близько 60–70 %) [4]. Відомо, що 16 серпня 1919 р. в таборі Бугшопи зупинилося серце В. Маслянка [9, с. 217].

У Третьому корпусі УГА служив крогульчанин Петро Жорніцький (1892–1920 рр.). Військовий брав участь у боях на Тернопільщині, зокрема в Чортківській офензиві, а після переходу р. Збруч воював на Поділлі (територія сучасної Хмельницької і Вінницької обл.). Однак, наприкінці 1919 р. важко захворів на дизентерію – гостру кишкову інфекцію, яка характеризується ураженням шлунково-кишкового тракту [9, с. 175]. На лікуванні перебував у шпиталі 3-го корпусу УГА в м. Гнівань (20 км від м. Вінниці), яким командував генерал Антон Кравс [11, с. 88]. Помер П. Жорніцький у шпиталі 15 січня 1920 р. й був похований на цвинтарі в с. Грижинці (тепер Гніванської міської громади Вінницького р-ну Вінницької обл.) [9, с. 175].

Таким чином, в роки Першої світової війни мешканці с. Крогулець воювали у складі австро-угорської армії, де окремі солдати отримали поранення чи потрапили в російський полон. Впродовж 1918–1919 рр. крогульчани також воювали в складі УГА проти поляків та червоноармійців, які вороже ставилися до ідеї української державності.

Список використаних джерел

1. Ангелюк О. Усе життя розлукою було: спогади. Львів, 2006. 176 с.
2. Державний архів Тернопільської області. Ф. 13. Оп. 2. Спр. 1. 5 арк.
3. Державний архів Тернопільської області. Ф. 13. Оп. 2. Спр. 13. 42 арк.
4. До 100-річчя винищення українських полонених та інтернованих в таборах Брест-Литовської фортеці в ході Польсько-Української війни в Галичині та після неї («Табори смерті» 1919–1920 років в Берестю / URL: <https://bukinfo.com.ua/show/news?lid=116124>.
5. Інтерв'ю з Богданом Стареньким.
6. Інтерв'ю з Галиною Білан.
7. Інтерв'ю з Ганною Гродецькою.
8. Інтерв'ю з Ольгою Савкою (02. 12. 1940 р. н.).
9. Микитюк Д. Українська Галицька Армія у 50-річчя її участі у визвольних змаганнях. Том четвертий. Вінніпег, 1968. 291 с.
10. Приватний архів Марти Гринюки.
11. Служинська З., Грушинська А. Капелан сьогодні і 100 років тому. Феномен людини // Здоровий спосіб життя: збірник наукових праць. Львів, 2019. Вип. 94 (160). С. 86–89.